Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 21 marca 2013 r.*

Dyrektywa 2003/55/WE — Rynek wewnętrzny gazu ziemnego — Dyrektywa 93/13/EWG — Artykuł 1 ust. 2 oraz art. 3–5 — Umowy zawierane pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami — Ogólne warunki — Nieuczciwe postanowienia umowne — Jednostronna zmiana ceny usługi przez przedsiębiorcę — Odesłanie do bezwzględnie obowiązujących przepisów ustanowionych dla innej kategorii konsumentów — Możliwość zastosowania dyrektywy 93/13 — Obowiązek zredagowania prostym i zrozumiałym językiem oraz obowiązek przejrzystości

W sprawie C-92/11

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Bundesgerichtshof (Niemcy) postanowieniem z dnia 9 lutego 2011 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 28 lutego 2011 r., w postępowaniu:

RWE Vertrieb AG

przeciwko

Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V.,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: A. Tizzano, prezes izby, A. Borg Barthet, M. Ilešič, M. Safjan (sprawozdawca) i M. Berger, sędziowie,

rzecznik generalny: V. Trstenjak,

sekretarz: K. Malacek, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 28 czerwca 2012 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu RWE Vertrieb AG przez P. Rosina, J. Schützego oraz A. von Graevenitza, Rechtsanwälte,

— w imieniu Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V. przez P. Wassermanna, Rechtsanwalt,

— w imieniu rządu niemieckiego przez T. Henzego oraz J. Kemper, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu rządu belgijskiego przez T. Materne'a oraz J.C. Halleux, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: niemiecki.

— w imieniu Komisji Europejskiej przez M. Owsiany-Hornung oraz S. Grünheid, działające w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 13 września 2012 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni, po pierwsze, art. 1 ust. 2 oraz art. 3 i 5 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, s. 29), a także pkt 1 lit. j) i pkt 2 lit. b) akapit drugi załącznika do niej, a po drugie art. 3 ust. 3 oraz lit. b) i c) załącznika A do dyrektywy 2003/55/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2003 r. dotyczącej wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylającej dyrektywę 98/30/WE (Dz.U. L 176, s. 57).

2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu pomiędzy RWE Vertrieb AG (zwaną dalej „RWE”) a Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V. (ośrodkiem konsumenckim) w przedmiocie stosowania przez RWE jakoby nieuczciwych postanowień umownych w umowach zawieranych z konsumentami.

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 93/13

3 Motyw trzynasty dyrektywy 93/13 stanowi:

„[…] obowiązujące w państwach członkowskich przepisy ustawowe i wykonawcze, które bezpośrednio lub pośrednio ustalają warunki umów konsumenckich, nie zawierają nieuczciwych warunków; w związku z tym nie wydaje się konieczne rozpatrywanie warunków umowy, które są zgodne z obowiązującymi przepisami ustawowymi lub wykonawczymi oraz zgodne z zasadami lub postanowieniami konwencji międzynarodowych, których stronami są państwa członkowskie lub Wspólnota; użyte w art. 1 ust. 2 [tej dyrektywy] sformułowanie »obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze« obejmuje również zasady, które zgodnie z prawem będą stosowane między umawiającymi się stronami z zastrzeżeniem, że nie dokonano żadnych innych uzgodnień”.

4 Motyw dwudziesty tej dyrektywy przewiduje:

„[…] konsument powinien mieć faktycznie możliwość zapoznania się ze wszystkimi warunkami umowy, a wszelkie wątpliwości powinny być interpretowane na jego korzyść”.

5 Zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13:

„Warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub Wspólnota, zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

6 Artykuł 3 owej dyrektywy przewiduje:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

2. Warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeżeli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść, zwłaszcza jeśli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej.

Fakt, że niektóre aspekty warunku lub jeden szczególny warunek były negocjowane indywidualnie, nie wyłącza stosowania niniejszego artykułu do pozostałej części umowy, jeżeli ogólna ocena umowy wskazuje na to, że została ona sporządzona w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej.

Jeśli sprzedawca lub dostawca twierdzi, że standardowe warunki umowne zostały wynegocjowane indywidualnie, ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na nim.

3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.

7 Na podstawie art. 4 ust. 1 rzeczonej dyrektywy:

„[…] nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i z odniesieniem, w czasie wykonania umowy, do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna”.

8 Artykuł 5 tejże dyrektywy stanowi:

„W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem. Wszelkie wątpliwości co do treści warunku należy interpretować na korzyść konsumenta […]”.

9 Załącznik do dyrektywy 93/13 wymienia klauzule, o których mowa w art. 3 ust. 3 tej dyrektywy:

„1. Warunki, których celem lub skutkiem jest:

[...]

i) nieodwołalne związanie konsumenta warunkami, z którymi nie miał realnej możliwości zapoznania się wcześniej przed zawarciem umowy;

j) umożliwienie sprzedawcy lub dostawcy [umożliwienie przedsiębiorcy] według własnego uznania [dokonania] jednostronnej zmiany warunków bez uzasadnionego powodu wymienionego w umowie;

[…]

l) możliwość ustalania ceny towaru w momencie dostawy lub umożliwienie sprzedawcy towarów lub dostawcy usług [usługodawcy] podwyższenia cen bez zapewnienia konsumentowi prawa do unieważnienia [wypowiedzenia] umowy, jeśli w obu przypadkach cena [ostateczna] jest zbyt wysoka w stosunku do cen obowiązujących w chwili składania zamówienia [zawarcia umowy];

[...]

2. Zakres lit. […] j) i l)

[…]

b) […]

Stosowanie lit. j) nie narusza warunków, na mocy których sprzedawca lub dostawca [na mocy których przedsiębiorca] zastrzega sobie prawo do jednostronnego dokonywania zmian umowy zawartej na czas nieokreślony, pod warunkiem że będzie on zobowiązany do uprzedniego poinformowania konsumenta, który uzyska prawo rozwiązania [wypowiedzenia] umowy.

[…]

d) Stosowanie lit. l) nie narusza warunków indeksacji cen, o ile jest to zgodne z prawem, pod warunkiem że zostanie jasno przedstawiona metoda, według której następują zmiany cen".

Dyrektywa 2003/55

10 Artykuł 3 ust. 3 dyrektywy 2003/55 jest sformułowany w następujący sposób:

„Państwa członkowskie przyjmują odpowiednie środki w celu ochrony odbiorców końcowych i zapewniają wysoki stopień ochrony konsumenta, a w szczególności zapewniają odpowiednie środki ochrony słabych ekonomicznie odbiorców, włączając w to odpowiednie środki chroniące ich przed odłączeniem. W tym kontekście mogą przyjąć odpowiednie środki w celu ochrony odległych odbiorców, podłączonych do systemu gazowego. Państwa członkowskie mogą wyznaczyć dostawcę »z urzędu« dla odbiorców podłączonych do sieci gazowej. Powinny one zapewnić wysoki stopień ochrony odbiorcy, w szczególności odnoszący się do przejrzystości ogólnych zasad i warunków kontraktowych, ogólnych informacji i zasad rozstrzygania sporów. Państwa członkowskie powinny upewnić się, że uprawniony odbiorca ma realną możliwość zmiany dostawcy. W odniesieniu przynajmniej do odbiorców będących gospodarstwami domowymi są to środki wyszczególnione w załączniku A".

11 Załącznik A do dyrektywy 2003/55, który dotyczy środków ochrony odbiorcy, ma następujące brzmienie:

„W poszanowaniu przepisów Wspólnoty dotyczących ochrony odbiorcy, w szczególności dyrektywy 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady [z dnia 20 maja 1997 r. w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość (Dz.U. L 144, s. 19)] i dyrektywy […] 93/13 […], środki, o których mowa w art. 3, mają zagwarantować odbiorcom:

a) […]

Warunki umów są uczciwe i znane z góry. W każdym przypadku informacje te są dostarczane przed zawarciem albo przed potwierdzeniem umowy. Kiedy umowy zawierane są przez pośredników, powyższe informacje są również dostarczane przed zawarciem umowy;

b) otrzymanie stosownego zawiadomienia o każdym zamiarze wprowadzenia zmian do umowy oraz poinformowanie o prawie do odstąpienia od umowy po otrzymaniu zawiadomienia. Świadczący usługi powiadamiają bezpośrednio swoich odbiorców-abonentów o jakichkolwiek podwyżkach stawek w odpowiednim czasie, nie później niż jeden okres fakturowania po wejściu w życie podwyżki. Państwa członkowskie zapewniają odbiorcom swobodę odstąpienia od umów, jeżeli nie akceptują oni nowych warunków, o których zawiadomił ich dostawca usług gazowych;

c) otrzymywanie przejrzystych informacji o stosowanych cenach i taryfach oraz o standardowych warunkach dostępu do usług i korzystania z usług gazowych;

d) […] Warunki ogólne muszą być uczciwe i przejrzyste. Są przedstawione jasno i w zrozumiałym języku. Odbiorcy są chronieni przed nieuczciwymi lub wprowadzającymi w błąd metodami sprzedaży.

[…]".

Prawo niemieckie

12 Zgodnie z § 1 ust. 1 i 2 Verordnung über Allgemeine Bedingungen für die Gasversorgung von Tarifkunden (rozporządzenia w sprawie ogólnych warunków dostaw gazu odbiorcom taryfowym, zwanego dalej „AVBGasV"), mającego zastosowanie podczas okresu, którego dotyczy postępowanie główne:

„1. Ogólne warunki, na jakich przedsiębiorstwa zaopatrzenia w gaz są zobowiązane przyłączyć […] każdą osobę do swojej sieci dostawczej i zapewnić dostawy po ogólnych cenach taryfowych, są uregulowane w §§ 2–34 niniejszego rozporządzenia. Są one częścią umowy na dostawę.

2. Odbiorcą w rozumieniu tego rozporządzenia jest odbiorca taryfowy".

13 Paragraf 4 ust. 1 i 2 AVBGasV stanowi:

„1. Przedsiębiorstwo zaopatrzenia w gaz dostarcza gaz zgodnie z aktualnie obowiązującymi ogólnymi taryfami i warunkami. Wartość opałowa wraz z zakresem wahań wynikającym z warunków produkcji i nabycia przedsiębiorstwa oraz ciśnienie statyczne gazu właściwe dla zaopatrzenia odbiorcy określane są zgodnie z taryfami ogólnymi.

2. Zmiany ogólnych taryf i warunków stają się skuteczne dopiero po ich oficjalnym ogłoszeniu.

[…]".

14 Paragraf 32 ust. 1 i 2 AVBGasV przewiduje:

„1. Stosunek umowny trwa nieprzerwanie do momentu rozwiązania go przez jedną ze stron z jednomiesięcznym okresem wypowiedzenia ze skutkiem na koniec miesiąca kalendarzowego […]

2. W wypadku zmiany taryf ogólnych lub zmiany ogólnych warunków przez przedsiębiorstwo zaopatrzenia w gaz w ramach tego rozporządzenia odbiorca może rozwiązać stosunek umowny z dwutygodniowym okresem wypowiedzenia ze skutkiem na koniec miesiąca kalendarzowego następującego po miesiącu, w którym nastąpiło publiczne ogłoszenie.

[…]".

15 Paragraf 307 Bürgerliches Gesetzbuch (niemieckiego kodeksu cywilnego, zwanego dalej „BGB") stanowi:

„1. Postanowienia ogólnych warunków umów są bezskuteczne, jeżeli są niewspółmiernie niekorzystne dla drugiej strony umowy z dostawcą w sposób sprzeczny z zasadą dobrej wiary. Niewspółmiernie niekorzystne traktowanie może wynikać także z tego, że dane postanowienie nie jest jasne i zrozumiałe.

2. Niekorzystne traktowanie należy przyjąć w razie wątpliwości, jeśli dane postanowienie:

1) jest nie do pogodzenia z zasadniczymi założeniami ustawowej regulacji, od której jest czynione odstępstwo lub

2) ogranicza istotne prawa lub obowiązki wynikające z charakteru umowy w ten sposób, że zagrożone jest osiągnięcie celu umowy.

3. Ustępy 1 i 2 oraz §§ 308 i 309 stosują się tylko do postanowień w ogólnych warunkach umów, na podstawie których uzgadniane są uregulowania odmienne od przepisów ustawowych lub je uzupełniające. Inne postanowienia mogą być bezskuteczne zgodnie z ust. 1 zdanie drugie w związku z ust. 1 zdanie pierwsze".

16 Zgodnie z § 310 ust. 2 BGB:

„Paragrafy 308 i 309 nie mają zastosowania do umów zawieranych przez przedsiębiorstwa dostaw energii elektrycznej, gazu, ciepła i wody dotyczących dostaw odbiorcom specjalnym energii elektrycznej, gazu, ciepła i wody z sieci dostawczych, o ile warunki dostaw nie wprowadzają na niekorzyść odbiorcy odstępstw od ogólnych warunków dla dostaw energii elektrycznej, gazu, ciepła i wody odbiorcom taryfowym. Zdanie pierwsze stosuje się odpowiednio do umów na odprowadzanie ścieków".

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17 RWE, przedsiębiorstwo zaopatrzenia w gaz, w ramach swobody zawierania umów zawarło z konsumentami umowy na dostawy gazu ziemnego (umowy specjalne). Oprócz możliwości zawarcia takich umów RWE i inni dostawcy gazu zgodnie z przepisami krajowymi są zobowiązani do zawierania umów z konsumentami według taryfy standardowej (umów taryfowych).

18 Klauzule warunków ogólnych (zwanych dalej „OW") włączone do umów specjalnych będących przedmiotem postępowania głównego, dotyczące zmiany cen gazu, powołują się na przepisy uregulowań krajowych lub na standaryzowane warunki, których treść odpowiada tym uregulowaniom, przy czym nie mają one zastosowania do rzeczonych umów i regulują wyłącznie umowy taryfowe. Rzeczone uregulowania pozwalały dostawcy na jednostronne różnicowanie cen gazu bez wskazywania przyczyn, warunków bądź zakresu takiej zmiany, gwarantując jednak, że klienci byli informowani o rzeczonej zmianie i w danym wypadku mogli odstąpić od umowy.

19 W okresie od dnia 1 stycznia 2003 r. do dnia 1 października 2005 r. RWE podniosło ceny gazu czterokrotnie. W tym okresie odbiorcy, których dotyczy postępowanie główne, nie mieli możliwości zmiany dostawcy gazu.

20 Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V. wniosła skargę na RWE w imieniu rzeczonych odbiorców o zwrot nadpłat, które uiścili oni z tytułu podwyżki cen.

21 Landgericht Dortmund uznał wniosek o zwrot na kwotę 16 128,63 EUR powiększoną o odsetki. Apelacja RWE do Oberlandesgericht pozostała bezskuteczna.

22 RWE wniosło o rewizję wyroku wydanego przez Oberlandesgericht. Bundesgerichtshof uznał, że rozstrzygnięcie sporu głównego zależy od wykładni istotnych przepisów prawa Unii.

23 W tych okolicznościach Bundesgerichtshof postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że klauzule dotyczące zmiany cen w umowach na dostawy gazu zawieranych z konsumentami zaopatrywanymi w gaz poza ogólnym obowiązkiem dostawy gazu w ramach ogólnej swobody umów (odbiorcy specjalni), nie podlegają przepisom tej dyrektywy, jeżeli w tych klauzulach przejęte zostały w sposób niezmieniony ustawowe regulacje mające zastosowanie do odbiorców specjalnych w ramach ogólnego obowiązku przyłączenia do sieci gazowej i dostawy gazu?

2) Czy – pod warunkiem że mają zastosowanie – art. 3 i art. 5 dyrektywy 93/13 w związku z pkt 1 lit. j) i pkt 2 lit. b) [akapit drugi] załącznika do […] dyrektywy [93/13] oraz art. 3 ust. 3 w związku z lit. b) lub lit. c) załącznika A do dyrektywy 2003/55 należy interpretować w ten sposób, że klauzule dotyczące zmiany cen w umowach na dostawy gazu ziemnego zawieranych z odbiorcami specjalnymi spełniają wymóg sporządzenia prostym i zrozumiałym językiem oraz niezbędnego stopnia przejrzystości, jeżeli w tych umowach wprawdzie nie wskazuje się przyczyn, warunków i zakresu zmiany ceny, jednakże zagwarantowane jest, że przedsiębiorstwo dostaw gazu poinformuje swoich odbiorców z góry w odpowiednim terminie o każdej podwyżce ceny i że odbiorcy ci mają prawo do rozwiązania umowy, jeżeli nie zamierzają zaakceptować podanych im do wiadomości zmienionych warunków?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

24 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zasadniczo dąży do ustalenia, czy art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że owa dyrektywa nie ma zastosowania do klauzul OW włączonych do umów zawartych między przedsiębiorcą a konsumentem, które przejmują zasadę prawa krajowego mającą zastosowanie do innej kategorii umowy i które nie podlegają danym przepisom krajowym.

25 W tym względzie należy przypomnieć, że – jak wynika z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 – warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze nie podlegają przepisom dyrektywy.

26 Jak bowiem wynika z motywu trzynastego dyrektywy 93/13, wyłączenie przewidziane art. 1 ust. 2 tej dyrektywy obejmuje również zasady odzwierciedlające przepisy prawa krajowego mające zastosowanie między umawiającymi się stronami niezależnie od ich wyboru lub przepisy mające zastosowanie, gdy nie postanowiono inaczej, tzn. z zastrzeżeniem, że nie dokonano w tym względzie żadnych innych uzgodnień między stronami.

27 Ponadto z zakresu stosowania tej dyrektywy wyłączone są warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy krajowe regulujące określoną kategorię umowy nie tylko w wypadku, gdy umowa zawarta przez strony wchodzi do tej kategorii umowy, lecz również w odniesieniu do innych umów, do których rzeczone przepisy mają zastosowanie zgodnie z przepisem prawa krajowego.

28 Jak bowiem podnosi rzecznik generalna w pkt 47 opinii, owo wyłączenie stosowania systemu dyrektywy 93/13 jest uzasadnione okolicznością, że w wypadkach, o których mowa w pkt 26 i 27 niniejszego wyroku, jest uzasadnione przypuszczenie, iż ustawodawca krajowy dokonał wyważenia ogółu praw i obowiązków stron niektórych umów.

29 To rozumowanie nie ma jednak zastosowania do warunków umownych innych od tych, o których mowa w pkt 27 niniejszego wyroku. W takiej sytuacji ustawodawca krajowy postanowił bowiem wyłączyć rzeczoną umowę z zakresu stosowania systemu ustawowego przewidzianego dla innych kategorii umów. Ewentualna wola stron rozszerzenia stosowania owego systemu na inną umowę nie może być zrównana z ustanowieniem przez ustawodawcę krajowego wyważenia praw i obowiązków stron umowy.

30 Ponadto zezwolenie na wyłączenie stosowania dyrektywy 93/13 do warunków umownych tylko z tego względu, że przejmują one krajowe przepisy ustawowe lub wykonawcze, które nie mają zastosowania do umowy zawartej przez strony bądź powołują się na takie przepisy, podważałoby system ochrony konsumentów ustanowiony przez tę dyrektywę.

31 W tych okolicznościach bowiem przedsiębiorca mógłby łatwo uniknąć kontroli nieuczciwego charakteru warunków niepodlegających indywidualnemu uzgodnieniu z konsumentem poprzez zredagowanie warunków swoich umów w ten sam sposób, jak przewidziane przez przepisy krajowe dla niektórych kategorii umów. Ogół praw i obowiązków ustanowionych tak zredagowaną umową niekoniecznie odpowiadałby równowadze, jaką ustawodawca krajowy zamierzał ustanowić dla umów regulowanych jego przepisami w tej dziedzinie.

32 W niniejszej sprawie – jak wynika z krajowych akt sprawy – możliwość jednostronnego różnicowania przez dostawcę cen gazu bez podawania przyczyny, warunków lub zakresu zmiany rzeczonej ceny była przewidziana w przepisach krajowych, czyli w AVBGasV, które nie miało zastosowania do specjalnych umów dostaw gazu ziemnego zawieranych przez RWE z konsumentami w ramach swobody zawierania umów.

33 Ustawodawca niemiecki postanowił zatem wyłączyć umowy specjalne z zakresu stosowania AVBGasV.

34 Ponadto stwierdzenia tego nie podważa okoliczność, że zakaz warunków szczególnych, o których mowa w §§ 308 i 309 BGB, na mocy § 310 ust. 2 tego kodeksu nie ma zastosowania do umów przedsiębiorstw zaopatrzenia w gaz regulujących dostawę do odbiorców umów specjalnych, o ile te warunki dostaw nie stanowią odstępstwa, na niekorzyść tych ostatnich, od uregulowań ogólnych warunków zaopatrzenia odbiorców należących do taryfy standardowej.

35 Rzeczone umowy specjalne podlegają bowiem § 307 BGB, na mocy którego postanowienia zawarte w OW są bezskuteczne, jeżeli są niewspółmiernie niekorzystne dla drugiej strony umowy z dostawcą w sposób sprzeczny z zasadą dobrej wiary, a taka niekorzyść może również wynikać z faktu, że dany przepis nie jest jasny i zrozumiały.

36 Paragraf 307 BGB odpowiada art. 3 dyrektywy 93/13, który jest fundamentalnym elementem systemu ochrony konsumentów ustanowionego przez tę dyrektywę.

37 Z powyższych rozważań wynika, że – jak w istocie zauważyła rzecznik generalna w pkt 56 opinii – ustawodawca niemiecki świadomie odstąpił od stosowania do umów specjalnych systemu ustanowionego przez przepisy krajowe określające treść warunków umów na dostawy gazu.

38 W tych okolicznościach nie jest wykluczone, na mocy art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13, stosowanie tej ostatniej do warunków takich jak w umowach specjalnych będących przedmiotem postępowania głównego.

39 W świetle powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, iż art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że owa dyrektywa ma zastosowanie do klauzul OW włączonych do umów zawartych między przedsiębiorcą a konsumentem, które przejmują zasadę prawa krajowego mającą zastosowanie do innej kategorii umowy i które nie podlegają danym przepisom krajowym.

W przedmiocie pytania drugiego

40 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający zasadniczo dąży do ustalenia, czy art. 3 i 5 dyrektywy 93/13 w związku z pkt 1 lit. j) i pkt 2 lit. b) akapit drugi załącznika do tej dyrektywy oraz art. 3 ust. 3 dyrektywy 2003/55 w związku z lit. b) lub lit. c) załącznika A do tej ostatniej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że standaryzowana klauzula umowna, na podstawie której przedsiębiorstwo zaopatrzenia zastrzega sobie prawo jednostronnej zmiany cen dostaw gazu, która jednak nie wskazuje przyczyn, warunków i zakresu takiej zmiany, jest zgodna z wymogami ustanowionymi przez rzeczone przepisy, jeżeli zagwarantowane jest, że konsumenci zostaną poinformowani o zmianie ceny z odpowiednim wyprzedzeniem i że ci ostatni mają wówczas prawo do rozwiązania umowy, jeżeli nie zamierzają zaakceptować tych zmian.

41 Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, należy najpierw przypomnieć, że system ochrony ustanowiony na mocy dyrektywy 93/13 opiera się na założeniu, iż konsument znajduje się w gorszym położeniu niż przedsiębiorca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi on się na postanowienia umowne sporządzone uprzednio przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść (wyroki: z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie C-453/10 Pereničová i Perenič, pkt 27; z dnia 26 kwietnia 2012 r. w sprawie C-472/10 Invitel, pkt 33).

42 Mając na względzie takie gorsze położenie, dyrektywa 93/13 ustanawia, po pierwsze, w art. 3 ust. 1, zakaz klauzul standaryzowanych, które stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary oraz powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

43 Po drugie, w art. 5 dyrektywa 93/13 nakłada na przedsiębiorców obowiązek sporządzenia tych warunków prostym i zrozumiałym językiem. Motyw dwudziesty dyrektywy 93/13 wyjaśnia w tym względzie, że konsument powinien mieć faktycznie możliwość zapoznania się ze wszystkimi warunkami umowy.

44 Informacja, przed zawarciem umowy, o warunkach umownych i skutkach owego zawarcia ma bowiem fundamentalne znaczenie dla konsumenta. To w szczególności na podstawie tej informacji ten ostatni podejmuje decyzję, czy zamierza związać się warunkami sformułowanymi uprzednio przez przedsiębiorcę.

45 Prawodawca Unii przyznał ponadto szczególną wagę tej informacji dla konsumenta także w ramach dyrektywy 2003/55, a więc zwłaszcza w stosunku do umów na dostawy gazu. Ta ostatnia dyrektywa zobowiązuje bowiem państwa członkowskie, na podstawie jej art. 3 ust. 3, do zapewnienia wysokiego stopnia ochrony konsumenta w odniesieniu do przejrzystości warunków umownych. W tym względzie z lit. a), c) i d) załącznika A do dyrektywy 2003/55 wynika, że rzeczone państwa są w szczególności zobowiązane do przyjęcia środków zapewniających, aby te warunki były uczciwe i przejrzyste, przedstawione jasno i w zrozumiałym języku oraz aby konsumenci zostali o nich poinformowani przed zawarciem umowy, a także aby ci ostatni otrzymywali przejrzyste informacje o stosowanych cenach i taryfach oraz OW. Załącznik ten stwierdza ponadto, że przewidziane w nim środki mają zastosowanie w poszanowaniu dyrektywy 93/13.

46 W odniesieniu do klauzuli standaryzowanej takiej jak będąca przedmiotem postępowania głównego, która zezwala przedsiębiorstwu zaopatrzenia na jednostronną zmianę kosztów dostawy gazu, należy zauważyć, że zarówno z pkt 2 lit. b) akapit drugi i z pkt 2 lit. d) załącznika do dyrektywy 93/13, jak i z lit. b) załącznika A do dyrektywy 2003/55 wynika, iż w ramach umów na czas nieokreślony takich jak umowy na dostawy gazu prawodawca uznał istnienie uzasadnionego interesu przedsiębiorstwa zaopatrzenia w uprawnieniu do zmiany opłat za jego usługi.

47 Standaryzowana klauzula zezwalająca na takie jednostronne dostosowanie powinna jednak spełniać wymogi dobrej wiary, równowagi i przejrzystości ustanowione przez rzeczone dyrektywy.

48 W tym względzie należy przypomnieć, że ostatecznie nie do Trybunału, lecz do sądu krajowego należy ustalenie, w każdym konkretnym wypadku, czy tak jest. Właściwość Trybunału obejmuje bowiem wykładnię przepisów tych dyrektyw, jak też wykładnię kryteriów, jakie sąd krajowy może lub powinien stosować w toku badania postanowienia umownego w ich świetle, przy czym zadaniem sądu krajowego jest dokonanie skonkretyzowanej oceny danego postanowienia umownego w świetle okoliczności danej sprawy (zob. wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie C-137/08 VB Pénzügyi Lízing, Zb.Orz s. I-10847, pkt 44; ww. wyrok w sprawie Invitel, pkt 22).

49 W odniesieniu do oceny warunku zezwalającego przedsiębiorcy na jednostronną zmianę kosztów świadczonych usług Trybunał wskazał już, że z art. 3 i 5, a także z pkt 1 lit. j) i l) oraz pkt 2 lit. b) i d) załącznika do dyrektywy 93/13 wynika, iż w tym celu zasadnicze znaczenie zyskuje kwestia, po pierwsze, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i sposób zmiany opłat związanych ze świadczoną usługą, tak że konsument może przewidzieć, w oparciu o jasne i zrozumiałe kryteria, ewentualne zmiany tych opłat, a po drugie, czy konsumentom przysługuje uprawnienie do wypowiedzenia umowy na wypadek faktycznej zmiany owych opłat (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Invitel, pkt 24, 26, 28).

50 Jeśli chodzi, w pierwszej kolejności, o informację należną konsumentowi, wydaje się, że nie spełnia tego obowiązku poinformowania konsumenta o powodach i sposobie zmiany rzeczonych opłat, jak również o jego prawie do rozwiązania umowy zwykłe odesłanie w OW do przepisów ustawowych lub wykonawczych określających prawa i obowiązki stron. Jest bowiem istotne, aby konsument został poinformowany przez przedsiębiorcę o treści danych przepisów (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Invitel, pkt 29).

51 Nawet jeśli poziom wymaganych informacji może być zróżnicowany w zależności od konkretnych okoliczności sprawy i danych towarów lub usług, to brak informacji w tym przedmiocie przed zawarciem umowy co do zasady nie może być zrekompensowany samą okolicznością, że podczas zawierania umowy konsumenci zostaną poinformowani o zmianie kosztów z odpowiednim wyprzedzeniem oraz o ich prawie do rozwiązania umowy, jeżeli nie zamierzają zaakceptować tej zmiany.

52 Wprawdzie bowiem w świetle pkt 2 lit. b) załącznika do dyrektywy 93/13 oraz lit. b) załącznika A do dyrektywy 2003/55 do przedsiębiorstwa zaopatrzenia należy zawiadomienie konsumentów z odpowiednim wyprzedzeniem o każdej podwyżce taryf i o ich prawie do rozwiązania umowy, jednak obowiązek ten, który jest przewidziany na wypadek, gdyby rzeczone przedsiębiorstwo faktycznie zamierzało wykonać prawo do zmiany taryf, jakie sobie zastrzegło, dochodzi do obowiązku poinformowania konsumenta przed zawarciem umowy w sposób prosty i zrozumiały o głównych warunkach wykonywania takiego prawa do jednostronnej zmiany.

53 Te ścisłe wymogi dotyczące informacji należącej się konsumentowi, zarówno na etapie zawarcia umowy na dostawy, jak i na etapie jej wykonania, jeśli chodzi o prawo przedsiębiorcy do jednostronnej zmiany warunków, odpowiadają wyważeniu interesów obu stron. Uprawnionemu interesowi przedsiębiorcy do zabezpieczenia się przed zmianą okoliczności odpowiada równie uprawniony interes konsumenta, po pierwsze, aby znał, a więc mógł przewidzieć konsekwencje, jakie taka zmiana może spowodować względem niego w przyszłości, a po drugie, aby dysponował w takim wypadku danymi pozwalającymi mu na zareagowanie w najodpowiedniejszy sposób na swoją nową sytuację.

54 W drugiej kolejności, jeśli chodzi o prawo konsumenta do rozwiązania zawartej przez niego umowy na dostawy w wypadku jednostronnej zmiany taryf stosowanych przez przedsiębiorcę, istotne znaczenie ma, jak zasadniczo zauważyła rzecznik generalna w pkt 85 opinii, aby konsumentowi przysługiwało nie tylko formalne prawo do rozwiązania umowy, ale również mogło ono zostać skutecznie wykonane. Nie byłoby tak, gdyby – ze względów związanych ze sposobami wykonania prawa do rozwiązania lub z warunkami danego rynku – rzeczony konsument nie miał rzeczywistej możliwości zmiany dostawcy lub nie został poinformowany w uzgodniony sposób i w odpowiednim czasie o planowanej zmianie, co

pozbawiałoby go możliwości zweryfikowania sposobu obliczenia i w danym wypadku zmiany dostawcy. W tym względzie należy wziąć pod uwagę w szczególności pytanie, czy dany rynek jest konkurencyjny, ewentualny koszt dla konsumenta, związany z rozwiązaniem umowy, upływ czasu pomiędzy zawiadomieniem a wejściem w życie nowych taryf, informacje dostarczone w chwili tego zawiadomienia, a także ponoszony koszt i czas konieczny do zmiany dostawcy.

55 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie należy odpowiedzieć w następujący sposób:

— artykuły 3 i 5 dyrektywy 93/13 w związku z art. 3 ust. 3 dyrektywy 2003/55 należy interpretować w ten sposób, że w celu oceny, czy standaryzowana klauzula umowna, na podstawie której przedsiębiorstwo zaopatrzenia zastrzega sobie prawo do zmiany opłat za dostawy gazu, odpowiada bądź nie odpowiada ustanowionym przez te przepisy wymogom dobrej wiary, równowagi i przejrzystości, istotnego znaczenia nabierają w szczególności:

  — kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i sposób zmiany rzeczonych opłat, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jasne i zrozumiałe kryteria, ewentualne zmiany tych opłat. Brak informacji w tym zakresie przed zawarciem umowy co do zasady nie może być zrekompensowany samą okolicznością, że w czasie wykonywania umowy konsumenci zostaną poinformowani o zmianie opłat z odpowiednim wyprzedzeniem oraz o ich prawie do rozwiązania umowy, jeżeli nie zamierzają zaakceptować tej zmiany, oraz

  — kwestia, czy przyznane konsumentowi uprawnienie do rozwiązania umowy w konkretnych warunkach może być skutecznie wykonane.

— Zadaniem sądu odsyłającego jest dokonanie rzeczonej oceny na podstawie wszystkich okoliczności danej sprawy, w tym wszystkich klauzul zawartych w OW umów konsumenckich, których częścią jest sporna klauzula.

W przedmiocie ograniczenia skutków niniejszego wyroku w czasie

56 Na wypadek, gdyby wydawany wyrok skutkował tym, że klauzula taka jak będąca przedmiotem postępowania głównego nie spełniałaby wymogów prawa Unii, rząd niemiecki w swoich uwagach na piśmie wniósł do Trybunału o ograniczenie skutków wyroku w czasie, tak aby interpretacja utrzymana w tym wyroku nie miała zastosowania do zmian taryf dokonanych przed datą ogłoszenia rzeczonego wyroku. RWE, które również sformułowało podobny wniosek w swoich uwagach na piśmie, ocenia, że skutki wyroku powinny być przesunięte o 20 miesięcy, aby umożliwić zainteresowanym przedsiębiorstwom, jak i ustawodawcy krajowemu dostosowanie się do owych skutków.

57 Na poparcie swoich wniosków rząd niemiecki i RWE powołały się na poważne konsekwencje finansowe, jakie mogłyby wystąpić w odniesieniu do znacznej liczby umów na dostawy gazu w Niemczech, skutkując znacznym deficytem w zainteresowanych przedsiębiorstwach.

58 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem wykładnia przepisu prawa Unii, dokonana przez Trybunał w ramach kompetencji przyznanej mu w art. 267 TFUE, wyjaśnia i precyzuje znaczenie oraz zakres tego przepisu, tak jak powinien lub powinien był być rozumiany i stosowany od chwili jego wejścia w życie. Z powyższego wynika, że sąd może i powinien stosować taką wykładnię przepisu również do stosunków prawnych powstałych przed wydaniem wyroku w przedmiocie wniosku o dokonanie wykładni, jeżeli ponadto spełnione są wszystkie pozostałe przesłanki wszczęcia przed właściwym sądem postępowania w sprawie związanej ze stosowaniem takiego przepisu (zob. w szczególności wyroki: z dnia 2 lutego 1988 r. w sprawie 24/86 Blaizot i in., Rec. s. 379, pkt 27; z dnia 10 stycznia 2006 r. w sprawie C-402/03 Skov i Bilka, Zb.Orz. s. I-199, pkt 50; z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie C-313/05 Brzeziński, Zb.Orz. s. I-513, pkt 55; a także z dnia 7 lipca 2011 r. w sprawie C-263/10 Nisipeanu, pkt 32).

59 Zatem jedynie w wyjątkowych przypadkach Trybunał, stosując ogólną zasadę pewności prawa leżącą u podstaw unijnego porządku prawnego, może uznać, że należy ograniczyć ze skutkiem dla wszystkich zainteresowanych możliwość powoływania się na zinterpretowany przez niego przepis celem podważenia stosunków prawnych zawartych w dobrej wierze. Aby tego rodzaju ograniczenie mogło mieć miejsce, winny zostać spełnione dwie istotne przesłanki, mianowicie dobra wiara zainteresowanych i ryzyko poważnych konsekwencji (zob. w szczególności ww. wyroki: w sprawie Skov i Bilka, pkt 51; w sprawie Brzeziński, pkt 56; wyroki: z dnia 3 czerwca 2010 r. w sprawie C-2/09 Kalinczew, Zb.Orz. s. I-4939, pkt 50; a także z dnia 19 lipca 2012 r. w sprawie C-263/11 Rēdlihs, pkt 59).

60 W odniesieniu do ryzyka poważnych problemów należy najpierw stwierdzić, że dokonana tutaj przez Trybunał w niniejszym wyroku wykładnia prawa Unii obejmuje pojęcie „nieuczciwych postanowień umownych", o którym mowa w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, jak też kryteria, jakie sąd krajowy może lub powinien stosować w toku badania spornego postanowienia umownego w świetle przepisów dyrektywy 93/13 z uwzględnieniem przepisów dyrektywy 2003/55, przy czym zadaniem sądu krajowego jest dokonanie skonkretyzowanej kwalifikacji danego postanowienia umownego w oparciu o wskazane kryteria oraz w świetle okoliczności danej sprawy (ww. wyroki: w sprawie VB Pénzügyi Lízing, pkt 44; w sprawie Invitel, pkt 22).

61 W tych okolicznościach konsekwencje finansowe dla przedsiębiorstw zaopatrzenia w gaz w Niemczech, które zawarły z konsumentami specjalne umowy na dostawy gazu ziemnego, nie mogą być ustalone wyłącznie na podstawie wykładni prawa Unii udzielonej przez Trybunał w ramach niniejszej sprawy (zob. analogicznie wyrok z dnia 3 marca 2007 r. w sprawie C-524/04 Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, Zb.Orz. s. I-2107, pkt 131).

62 W konsekwencji należy stwierdzić, że nie można uznać za wykazane istnienia ryzyka poważnych problemów w rozumieniu orzecznictwa przytoczonego w pkt 59 niniejszego wyroku, mogących uzasadnić ograniczenie skutków niniejszego wyroku w czasie.

63 Ze względu na to, że drugie kryterium, o którym mowa w pkt 59 niniejszego wyroku, nie zostało spełnione, nie ma potrzeby badania, czy została spełniona przesłanka dotycząca dobrej wiary zainteresowanych.

64 W związku z powyższym nie ma podstaw do ograniczenia skutków niniejszego wyroku w czasie.

W przedmiocie kosztów

65 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 1 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że owa dyrektywa ma zastosowanie do klauzul ogólnych warunków włączonych do umów zawartych między przedsiębiorcą a konsumentem, które przejmują zasadę prawa krajowego mającą zastosowanie do innej kategorii umowy i które nie podlegają danym przepisom krajowym.**

2) **Artykuły 3 i 5 dyrektywy 93/13 w związku z art. 3 ust. 3 dyrektywy 2003/55/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2003 r. dotyczącej wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylającej dyrektywę 98/30/WE należy interpretować w ten sposób, że w celu oceny, czy standaryzowana klauzula umowna, na podstawie której przedsiębiorstwo zaopatrzenia zastrzega sobie prawo do zmiany opłat za dostawy gazu, odpowiada bądź nie odpowiada ustanowionym przez te przepisy wymogom dobrej wiary, równowagi i przejrzystości, istotnego znaczenia nabierają w szczególności:**

   — **kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i sposób zmiany rzeczonych opłat, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jasne i zrozumiałe kryteria, ewentualne zmiany tych opłat. Brak informacji w tym zakresie przed zawarciem umowy co do zasady nie może być zrekompensowany samą okolicznością, że w czasie wykonywania umowy konsumenci zostaną poinformowani o zmianie opłat z odpowiednim wyprzedzeniem oraz o ich prawie do rozwiązania umowy, jeżeli nie zamierzają zaakceptować tej zmiany, oraz**

   — **kwestia, czy przyznane konsumentowi uprawnienie do rozwiązania umowy w konkretnych warunkach może być skutecznie wykonane.**

   — **Zadaniem sądu odsyłającego jest dokonanie rzeczonej oceny na podstawie wszystkich okoliczności danej sprawy, w tym wszystkich klauzul zawartych w ogólnych warunkach umów konsumenckich, których częścią jest sporna klauzula.**

Podpisy